

Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Inledning

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ställer sig positiv till stora delar av utredningens förslag och bedömningar. SPSM menar att det är angeläget att gå vidare med de förslag som även tidigare lagts fram för att stärka kvaliteten och likvärdigheten i fritidshemmet.¹ SPSM menar att en förutsättning för att kunna ta emot fler elever med olika behov i fritidshemmet är att organisationen är väl förberedd för att kunna ge alla elever, oavsett funktionsförmåga, stöd, lärande, utveckling och social gemenskap. SPSM vill därför framföra vikten av att det finns förutsättningar att organisera fritidshemmet med tillräckliga resurser, ändamålsenliga lokaler och personal med relevant utbildning, innan ett allmänt fritidshem införs. Finns inte de strukturella förutsättningarna på plats innan man genomför förslaget om allmänt fritidshem menar SPSM att det finns en betydande risk för att kvaliteten inom verksamheten försämras. Det skulle särskilt drabba elever med funktionsnedsättning.

I mötet med SPSM lyfter många skolor bristande ekonomiska resurser för att ge alla elever det stöd som de har rätt till, såväl i den obligatoriska skolan som i fritidshemmet. När resurserna är knappa prioriteras stödet i den obligatoriska skolan, och eleven står därför ibland utan stöd i fritidshemmet. Utredningens förslag om ett allmänt fritidshem kan påverka kommunens ekonomi och bidra till ytterligare besparingar. SPSM menar att det finns behov av att säkerställa och följa upp att detta inte drabbar elever med funktionsnedsättning negativt.

Utredningens förslag har utgått från principen om barnets bästa, men SPSM menar att utredningen inte i tillräcklig omfattning lyft fram barn och elever

¹ Förslagen i SOU 2020:34 Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg.

med funktionsnedsättning i betänkandet. Det innebär att gruppen i många delar är osynliggjord, vilket får konsekvenser för bedömningar och förslag. SPSM vill inledningsvis lyfta följande aspekter av detta:

- SPSM menar att de särskilda behov och förutsättningar som finns inom anpassade grundskolan² borde ha uppmärksammats särskilt i utredningen. Det gäller exempelvis att belysa ökningen av den särskiljande fritidshemsverksamheten för barn mottagna i anpassad grundskola, men också att synliggöra vikten av åldersadekvat undervisning i fritidshemmet för de äldre eleverna i anpassad grundskola.
- En del elever är i behov av särskilt stöd och extra anpassningar i fritidshemmet, men SPSM erfar att stödet ofta tas bort efter den obligatoriska skoldagens slut.³ Det räcker inte med att säkerställa att eleven har en garanterad plats på fritidshemmet. Förutsättningar för att kunna delta i utbildningen måste också finnas. SPSM menar att bestämmelserna om extra anpassningar och särskilt stöd behöver justeras för att säkerställa att elevers behov av stöd utgår från elevens behov i fritidshemmet, i enlighet med förslaget 9.2.1 i SOU 2020:34 *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*.⁴
- SPSM befarar att förslaget om allmänt fritidshem innebär att det blir större elevgrupper och att det därmed även kommer att behövas fler lärare och annan personal. Då det redan råder stor brist på legitimerade lärare i fritidshem, och elevgrupperna är stora, finns en uppenbar risk att elever i behov av stöd och/eller med någon funktionsnedsättning inte får rätt förutsättningar. Att inte få möjlighet att vara delaktig i fritidshemmets aktiviteter och den sociala gemenskapen påverkar elevens välmående, hälsa och lärande. Det kan också vara en bidragande orsak till att elever med funktionsnedsättning inte deltar i fritidshemmets verksamhet.

² SPSM använder i yttrandet det nya skolformsnamnet anpassad grundskola, tidigare grundsärskolan, som gäller från och med 2 juli 2022.

³ Se även SOU 2020:34 *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*.

⁴ Se SPSM remissvar gällande *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*, SOU 2020:34 (U2020/03811/S), 1 STY-2020/529.

- Det krävs kunskap hos fritidshemmets personal om inkluderande förhållningssätt och pedagogiska konsekvenser som en funktionsnedsättning kan innebära, för att elever med funktionsnedsättning ska få en likvärdig utbildning i fritidshemmet. SPSM ser här ett behov av riktade insatser till fritidshemmets personal och som utgår från fritidsverksamhetens uppdrag, eftersom det ofta marginaliseras i fortbildningssammanhang.
- Lokaler som inte är tillgängliga och ändamålsenliga är en stor utmaning. En otillgänglig lärmiljö innebär ofta att fler elever behöver stöd. Undervisningen i fritidshemmet ska utgå från en helhetssyn på eleverna, elevernas behov, intressen och erfarenheter. SPSM menar att fritidshemmen behöver arbeta för att utveckla tillgängligheten i såväl den fysiska, pedagogiska och sociala lärmiljön.
- Eleverna ska ges inflytande över utbildningen.⁵ Eleverna behöver få vara delaktiga i planeringen och utformningen av undervisningen samt vidareutveckling av fritidsverksamheten. Det är viktigt att efterfråga elevernas tankar och åsikter om sin lärmiljö, men också att ta reda på varför elever (och vårdnadshavare) väljer att inte delta i fritidsverksamheten, i syfte att kunna utveckla verksamheten.

Utredningens bedömningar och förslag

6.5 Ett allmänt fritidshem bör införas

SPSM tillstyrker förslaget, men ser en stor risk att de organisatoriska förutsättningarna inte kommer att finnas för att skolhuvudmännen ska kunna tillhandahålla en likvärdig utbildning.

Om förutsättningarna finns på plats bedömer SPSM att elever från socioekonomiskt utsatta områden eller andra utmanande levnadsvillkor kan få bättre förutsättningar för sitt lärande, sin hälsa och utveckling om de får tillgång till fritidshem i större utsträckning. Det gäller även många elever med funktionsnedsättning. Elever med funktionsnedsättning har inte alltid samma möjligheter som andra elever till en meningsfull fritid och rekreation, bland annat på grund av brister i utbud, stöd eller i form av andra

⁵ 4 kap. 9 § skollagen (2010:800).

hinder.⁶ Det saknas kunskap om att tillgängliggöra aktiviteter för barn och ungdomar med funktionsnedsättning inom kultur- och föreningslivet, och förutsättningar för att kunna erbjuda hjälpmedel och stöd som kan behövas.⁷ SPSM ser positivt på att fritidshemmet föreslås erbjudas även under lov. I mötet med SPSM lyfter många skolor bristande ekonomiska resurser för att ge alla elever det stöd som de har rätt till, såväl i den obligatoriska skolan som i fritidshemmet. När resurserna är knappa prioriteras stödet i den obligatoriska skolan, och eleven står därför ibland utan stöd i fritidshemmet. Utredningens förslag kan påverka kommunens ekonomi och bidra till ytterligare besparingar. Bristen på behörig personal i fritidshemmet riskerar också att öka. SPSM menar att det finns behov av att säkerställa och följa upp att detta inte drabbar elever med funktionsnedsättning negativt.

SPSM vill lyfta att personal i fritidshem ofta arbetar som resurs och/eller elevassistenter till elever under skoltid och därefter i fritidshemmet under eftermiddagar samt under lov och studiedagar. SPSM menar att detta redan nu medför att många elever i behov av stöd, blir av med sitt stöd under fritidshemstiden och därmed inte får förutsättningar att vara delaktiga i de aktiviteter som erbjuds. SPSM erfar dessutom att det är vanligt att den personal som är tänkt att arbeta som elevens resurs under fritidshemstid, används som vikarie när annan personal är frånvarande.

Mot bakgrund av de stora utmaningar som finns i fritidshemmet redan idag, krävs enligt SPSM en väl förberedd organisation och samverkan med elevhälsan för att fritidshemmet ska kunna möta mångfalden av behov som kan komma att bli följderna av att ett större antal elever på fritidshemmet. De elever som är i behov av anpassningar och stöd inom fritidshemmet har rätt till stödinsatser utifrån sina individuella behov och förutsättningar. Sådant stöd är en förutsättning för att eleverna fullt ut ska kunna delta i fritidsverksamheten och utveckla de förmågor som anges i fritidshemmets del av läroplanen (del 4). Exempelvis kan en del elever vara i behov av mindre sammanhang, lugna lärmiljöer, stöd i det sociala samspelet och tydliga rutiner och strukturer. Samtidigt är det enligt SPSM viktigt att

⁶ Se exempelvis Svenska Parasportförbundet, 2018, *Förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att nå ett aktivt och självständigt liv – och de hinder som finns på vägen*, Geidne S, Jerlinder K, 2019, *Jämlig idrott och funktionsnedsättningar*.

⁷ Håkan Sandh, *Skapa VIDD*, slutrapport (2020) och Myndigheten för delaktighet, *Aktiv fritid* (2020).

sådana anpassningar kan ske utan att exkluderande lösningar skapas, på grund av att de strukturella eller pedagogiska förutsättningarna inte finns för att skapa en inkluderande lärmiljö. SPSM vill i detta sammanhang lyfta den oro vi ser i form av den stora ökning av exkluderande lösningar som skett under de senaste åren, i organiseringen av fritidshem. P Karlsudd lyfter ett tydligt exempel på organisatorisk differentiering som framkommer av en undersökning utförd i 19 kommuner. I den konstateras att den särskilda och segregerade fritidshemsverksamheten för barn mottagna i grundsärskolan (anpassad grundskola) ökade med 375 procent från 1999 till 2010.⁸ SPSM menar därför att det finns skäl att se över hur organiseringen av fritidshemmen bäst tillgodoser rätten till en inkluderande utbildning, för elever inom denna skolform.

Om verksamheten inte utformas så att alla elever har förutsättningar att kunna delta är risken stor för att elever med funktionsnedsättning exkluderas, och/eller att elever och vårdnadshavare ofrivilligt väljer bort fritidshemmet. Det kan handla om exempelvis upplevt utanförskap, brister i bemötande och förhållningssätt, rörig och stökig lärmiljö, bristande kontinuitet i personalgruppen och i rutiner eller oklara förväntningar, otrygghet etc. SPSM vill uppmärksamma vikten av att olika gruppers behov inte ställs emot varandra.

6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem

SPSM tillstyrker förslaget.

Utredningen lyfter upp flera orsaker till att bestämmelsen om fritidshem utifrån elevens behov av fysiska, psykiska eller andra skäl (14 kap. 6 § skollagen) inte tillämpas i så stor utsträckning, och att tillämpningen skiljer sig åt mellan kommunerna. SPSM vill komplettera den bilden med följande.

SPSM erfar att även om det förekommer att kommunerna erbjuder fritidshem till elever med funktionsnedsättning enligt 14 kap. 6 § innebär det inte per automatik att eleven får det stöd som eleven är i behov av. Ofta förklarar arbetslaget detta med att det saknas personal och/eller att lokalerna inte är ändamålsenliga eller av olika kostnadsskäl. Det

⁸ Peter Karlsudd, 2022, Inkluderande fritidshemspedagogik, SPSM, Forskningsskrift, samt Helene Elvstrand, 2022, Elevers delaktighet, SPSM, Forskningsskrift.

är heller inte ovanligt att elevhälsan upplevs som bortkopplat från fritidshemmet. Det är också vanligt att verksamheten som erbjuds inte är åldersadekvat för de äldre eleverna, vilket kan leda till att de väljer att inte delta, trots behov av fritidshem.⁹ Det är därför enligt SPSM viktigt att fritidsverksamheten anpassas utifrån de elever som finns i verksamheten, och att elever involveras i planering och genomförande av undervisningen. Annars finns risken att utbildningen inte möter elevernas behov och önskemål, och att eleverna, och deras vårdnadshavare, inte ser fritidshemmet som relevant.

6.7 Erbjudandet av fritidshem bör ske som en följd av vårdnadshavares önskemål

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM menar att utgångspunkten bör vara att skolhuvudmännen, såväl kommunala som enskilda, ska erbjuda utbildning i fritidshem för de elever som är inskrivna i deras skolverksamheter. Fritidshemmets uppdrag är bland annat att komplettera den obligatoriska skolan. För att det ska fungera väl krävs samverkan och en helhetssyn på eleven och elevens behov. Den obligatoriska skolan och fritidshemmet behöver fungera som en helhet.

7.2 En utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem

SPSM tillstyrker förslaget.

Vårdnadshavare behöver få information om rätten till stöd och anpassningar, för att elever i behov av sådana insatser ska kunna delta fullt ut i fritidshemmet. Det är enligt SPSM viktigt att lyssna till vårdnadshavare, och eleverna själva, när det gäller vilka behov av anpassningar och stöd som behövs för att kunna delta i verksamheten. SPSM erfar att elever med funktionsnedsättning många gånger inte får komma till tals eller får det stöd som de är i behov av. Lärmiljön är inte alltid tillgänglig utifrån elevens behov och förutsättningar, vilket kan leda till att eleven inte har möjlighet att delta i verksamheten på grund av bristande förutsättningar och stöd. SPSM menar att det därför också är viktigt att skolor kartlägger varför en

⁹ Denna problematik lyfts också i Peter Karlsudd, 2022, Inkluderande fritidshemspedagogik, SPSM, Forskningskrift.

del elever avstår från att delta i fritidshemmets verksamhet, som en del av det systematiska kvalitetsarbetet.

7.3 Skolskjuts till och från fritidshemmet

SPSM delar utredningens bedömning.

Hemkommunen bör skapa goda förutsättningar för de elever som har störst behov av att delta i fritidshemmets verksamhet, där möjligheter till utveckling, lärande och social gemenskap kan ges. Då är skolskjuts en viktig del, som kan avgöra om eleven deltar i fritidshemmets verksamhet eller inte. Detta är särskilt viktigt för elever med funktionsnedsättning som i betydligt högre grad behöver skolskjuts för att ta sig till/från skolan.

7.5 Förslag som syftar till ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10 – 12-åringar

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM erfar att elever med funktionsnedsättning inte alltid har förutsättningar att delta i den öppna fritidshemsverksamheten för 10 – 12 åringar. SPSM erfar att detta ofta beror på att verksamheten inte är tillgänglig, och att det stöd som eleverna är i behov av såsom exempelvis rutiner, tydlighet och struktur inte erbjuds i verksamheten. Ibland erbjuds därför elever med funktionsnedsättning istället att gå kvar i skolans fritidshem, som ofta är inriktad mot yngre barn, där en del 10–12 åringar inte känner tillhörighet och därför i stället avstår från att delta. Situationen för elever i behov av stöd och anpassningar, samt elever inom anpassad grundskola, bör därför uppmärksammas särskilt i granskningarna.

SPSM bidrar gärna med den kunskap som finns i myndigheten om hur fritidshem och öppen fritidsverksamhet fungerar för elever med funktionsnedsättning, i Skolinspektionens uppdrag att genomföra tematiska kvalitetsgranskningar.

7.6 10 – 12-åringar bör inom relevanta delar ses som en del av ungdomspolitiken

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM menar att situationen för barn och ungdomar med funktionsnedsättning behöver uppmärksammas särskilt. Det finns

exempelvis behov av tillgängliga aktiviteter och kunskap om att möta barn och ungdomar med funktionsnedsättning inom kultur- och föreningslivet.¹⁰

7.7 Fritidshem för elever i åldern 10-12 år och öppen fritidsverksamhet enligt skollagen bör utredas i särskild ordning

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM vill betona vikten av att utredningen uppmärksammar situationen för olika grupper av elever inom åldersspannet, däribland elever med funktionsnedsättning. Det är i sammanhanget viktigt att olika elevgrupper själva får komma till tals och bli lyssnade på, i genomförandet av utredningen, i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) artikel 12.¹¹

SPSM vill också tydliggöra vikten av att utredningen särskilt kartlägger och ser över förutsättningarna för full delaktighet i öppen fritidsverksamhet, så att elever med funktionsnedsättningar får möjlighet att delta i all verksamhet.

7.8 Dataskyddsanalys i fråga om den som ska kontaktas särskilt med anledning av förslagen om informationsskyldighet

SPSM avstår från yttrande.

8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler

SPSM tillstyrker förslaget.

Ändamålsenliga lokaler och lämplig gruppstorlek är enligt SPSM helt avgörande förutsättningar för att fritidshem ska främja elevers hälsa, utveckling och lärande.

Skolinspektionen visar i en tidigare granskning av fritidshemmen att skolhuvudmännen har svårt att uppfylla kravet på att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna i övrigt erbjuds en god miljö (14 kap. 9 § skollagen).¹² Storleken på fritidshemmens barngrupper har fördubblats på kort tid. Samtidigt har andelen personal som saknar

¹⁰ Håkan Sandh, 2020, *Skapa VIDD*, slutrapport samt Myndigheten för delaktighet, 2020, Aktiv fritid.

¹¹ För att elever ska ha möjlighet att komma till tals behöver man ta hänsyn till att elever har olika sätt att kommunicera och anpassa kommunikationen därefter.

¹² Skolinspektionen, 2010, *Kvalitet i fritidshemmet*.

pedagogisk utbildning ökat.¹³ När elevgrupperna är stora och bemanningen låg, kan det innebära att elever med funktionsnedsättning inte får det stöd som de behöver. Det får också ofta till följd att verksamheten brister i den helhetssyn som behövs för att kunna möta och tillgängliggöra undervisningen utifrån varje elevs behov och förutsättningar. Genom förslaget om allmänt fritidshem kommer elevgrupperna att bli än större, och behovet av ändamålsenliga lokaler kommer att öka. SPSM ser en betydande risk i att detta kommer att påverka elever med funktionsnedsättning negativt, om huvudmannen inte får förutsättningar att uppfylla kraven.

SPSM vill särskilt lyfta behovet av flexibilitet när det gäller både gruppstorlek och föreskrifter kring ändamålsenliga lokaler, utifrån de behov och förutsättningar som finns i elevgruppen. I vissa fall kan det vara nödvändigt med mindre elevgrupper för att fritidshemmet ska kunna erbjuda en likvärdig och kvalitativ undervisning. Det är angeläget att verksamheten kan säkerställa trygghet och studiero samt känsla av sammanhang. Det är förutsättningar som främjar elevers närvaro, såväl som utveckling och lärande i skolan som helhet.

Fritidshemmets verksamhet ska bedrivas i tillgängliga lokaler för att möjliggöra för alla elever att kunna delta fullt ut, och därmed ge eleverna likvärdiga förutsättningar till en meningsfull fritid. Tillgänglighet handlar om att alla elever ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön. Det är en aspekt som enligt SPSM behöver innefattas i begreppet ändamålsenliga lokaler. Exempelvis kan ett ökat antal elever, påverka den auditiva och den visuella miljön, i form av bland annat ökad ljudvolym och fler visuella intryck, vilket innebär att det ger rörigare intryck. Detta riskerar att leda till att elever inte *kan* eller *orkar* delta i fritidshemmets verksamhet.

8.5 Förslag om ändring i Statens skolinspektions instruktion

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM bedömer att en sådan ändring skulle kunna innebära bättre förutsättningar för Skolinspektionen att kunna granska fritidshemmets verksamhet och kvalitet. SPSM ser särskilt behov av att granskningar som

¹³ Peter Karlsudd, 2022, Inkluderande fritidshemspedagogik, SPSM, Forskningsskrift.

omfattar rätt till stödinsatser och förutsättningar för delaktighet i fritidsverksamhet för elever med funktionsnedsättning.

8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM har stor erfarenhet inom området och har även tagit fram stödmaterial för tillgänglig utbildning inom förskola, skola och fritidshem. SPSM instämmer i att myndigheten bör bidra med kunskap och erfarenhet i Skolverkets arbete med stödmaterial. SPSM bör därför finnas med som en samverkanspart i genomförandet av uppdraget.

SPSM vill synliggöra problematiken och utmaningen som finns i att dubbelanvända lokaler. Elever med funktionsnedsättning kan exempelvis ha svårt att förstå hur det ibland får förekomma lek och vissa aktiviteter som under skoltid inte kan förekomma. Det ställer stora krav på personalens kompetens och ansvar för att detta ska fungera väl. Dubbelanvändning av lokaler kan också innebära att personalen får ansvaret att utifrån de befintliga lokalerna nyttja dem ändamålsenligt, trots att de kanske inte är anpassade till varken verksamhetens eller elevernas behov. Det kan exempelvis innebära att fritidshem har sin verksamhet i en matsal eller att de får använda den obligatoriska skolans lokaler med vissa förbehåll.

8.7 Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM:s erfarenhet är att många skolor behöver utveckla sin organisation och sitt systematiska kvalitetsarbete avseende fritidshem för att bättre möta och anpassa verksamheten för elever med funktionsnedsättning. Det systematiska kvalitetsarbetet behöver bland annat omfatta att följa upp behovet av kompetensutveckling, lokalernas lämplighet, elevgruppernas storlek och sammansättning samt ändamålsenlig användning av lokalerna.

För att lärare i fritidshem ska söka sig till och stanna kvar på skolor med svårare förutsättningar måste arbetsmiljön vara god. Risken är annars att personalomsättningen blir stor och att verksamheten drivs av obehörig personal, vilket påverkar undervisningskvaliteten, men även förhållningsätt och bemötande negativt. Detta drabbar i stor utsträckning elever med funktionsnedsättning, som är i stort behov av en tillgänglig lärmiljö¹ och kontinuitet i personalgruppen. Erfarenhet av och kunskap om att skapa en

inkluderande lärmiljö som utgår från de specifika behov, styrkor och utmaningar som elevgruppen har, är nödvändig. Risken är annars stor att verksamheten särskiljer barn från varandra, vilket kan leda till exkludering.

Om lärare i fritidshem får de organisatoriska förutsättningarna att utföra och utveckla ett arbete med hög kvalitet skapas även bättre förutsättningar för övriga lärare. Fastställda och planerade samverkansformer mellan personal från den obligatoriska skolan, fritidshemmet och elevhälsan ger goda möjligheter att utveckla kvalitén på elevernas skolvardag utifrån ett helhetsperspektiv. Rektor har här en avgörande roll i att stärka fritidshemmets verksamhet och tydliggöra vikten av dess kompletterande och kompensatoriska uppdrag. Det krävs kunskap och kompetens hos rektorer för att skapa adekvata förutsättningar för ett systematiskt kvalitetsarbete där man kartlägger, analyserar, planerar, följer upp, utvecklar och utvärderar verksamheten. I det arbetet är det viktigt att utgå från barnets bästa, synliggöra elevernas perspektiv och att alla elever får komma till tals.¹⁴

SPSM bidrar gärna i Skolverkets uppdrag om framtagande av stödmaterialet.

8.8 Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM erfar att det är vanligt att fritidshemmets personal saknar kompetens kring elever med funktionsnedsättning, då de ofta ställs utanför skolans kompetensutvecklande insatser. Det krävs kunskap hos fritidshemmets personal om inkluderande förhållningssätt och pedagogiska konsekvenser som en funktionsnedsättning kan innebära, för att elever med funktionsnedsättning ska få en likvärdig utbildning i fritidshemmet. SPSM ser här ett behov av riktade insatser till fritidshemmets personal och som utgår från fritidsverksamhetens uppdrag, eftersom dessa delar sällan prioriteras i fortbildningssammanhang.

¹⁴ 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) samt FN:s konvention om barnets rättigheter artikel 3 och 12.

8.9 Elevhälsans roll i fritidshemmet bör utredas

SPSM delar utredningens bedömning och ser positivt på att elevhälsans roll i fritidshemmet utreds.

SPSM instämmer i bilden som ges, att elevhälsans kompetenser spelar en viktig roll i de kartläggningar och analyser som genomförs, och att dessa även ska inbegripa fritidshemmets verksamhet. Samtidigt erfar SPSM att det inte ovanligt att elevhälsan upplevs som bortkopplat från fritidshemmet.¹⁵ SPSM vill understryka att elevhälsans uppdrag med att arbeta förebyggande, hälsofrämjande och åtgärdande på individ-, grupp- och organisationsnivå även bör inbegripa fritidshemmet, så att alla elever får den utbildning och det stöd de har rätt till. Likaså att elevhälsans arbete ska bedrivas i samverkan med lärare och övrig personal på fritidshemmet och att elevhälsan ska vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet även i fritidshemmet.

SPSM vill samtidigt lyfta fram att en ändring av bestämmelsen om elevhälsans roll inte är tillräckligt. Myndigheten menar att, för att elever med funktionsnedsättning ska få likvärdiga förutsättningar att delta i fritidshemmets verksamhet behöver bestämmelserna om rätt till extra anpassningar och särskilt stöd också justeras. Rätt till extra anpassningar och särskilt stöd i fritidshem behöver utgå från elevens behov i fritidshemmet. SPSM menar därför att regeringen också, utöver att tillsätta en utredning med uppdrag att utreda elevhälsans roll i fritidshemmet, bör gå vidare med förslaget 9.2.1 i SOU 2020:34 *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*.¹⁶ Tyvärr har utredningen helt missat att belysa denna centrala fråga. Rätten till extra anpassningar och särskilt stöd, och dess betydelse i fritidshemmet, lyser med sin frånvaro i utredningen, vilket gestaltar sig bland annat i aktuell bedömning om elevhälsa, men även exempelvis i utredningens konsekvensbedömning om konsekvenser för elever med funktionsnedsättning.

9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal

SPSM tillstyrker förslaget.

¹⁵ Vilket också lyfts i Peter Karlsudd, 2022, Inkluderande fritidshemspedagogik, SPSM, Forskningsskrift.

¹⁶ Se också SPSM remissvar gällande Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg, SOU 2020:34 (U2020/03811/S), 1 STY-2020/529.

SPSM vill i sammanhanget betona att för att uppnå en tillgänglig lärmiljö där alla elever har möjlighet att delta utifrån sina förutsättningar och behov, krävs en organisation som ger personalen förutsättningar att utveckla verksamheten. Det innefattar en tydligt uttalad planeringstid och reflektionstid för att kunna genomföra arbetet samt möjlighet till fortlöpande kompetensutveckling för personalen utifrån identifierade behov. När det finns brist på utbildad personal är tydliga arbetsbeskrivningar särskilt viktiga.

9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM menar att den föreslagna utredningen också bör se över om del 4 om fritidshemmet bör skrivas in även i läroplanen för anpassad grundskola.

9.6.2 Läroplanens del 1 och 2 bör ses över

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM vill tillägga att motsvarande skrivningar bör ses över i läroplanen för anpassad grundskola.

9.7 Utbildning på avancerad nivå

SPSM tillstyrker förslaget.

9.8 Forskarskola

SPSM tillstyrker förslaget.

9.9 Översyn av barn- och fritidsprogrammet – en tydligare yrkesutgång

SPSM tillstyrker förslaget.

I yrkesutgången behöver utbildningen omfatta kunskap om pedagogiska konsekvenser av en funktionsnedsättning och vad det kan innebära för elever med funktionsnedsättning.

10 Uppföljning och utvärdering av reformen

SPSM tillstyrker förslaget.

Ett särskilt fokus bör enligt SPSM ligga på hur reformen om ett avgiftsfritt allmänt fritidshem påverkar elever i behov av stöd. I detta arbete bör Skolverket efterfråga och tillvarata elevernas perspektiv om hur reformen påverkat fritidshemmets verksamhet.

11 Ikraftträdande

SPSM avstyrker att förslaget om allmänt fritidshem ska träda ikraft den 1 juli 2025. Det är enligt SPSM flera strukturella förutsättningar som bör vara på plats för att förslaget ska kunna leda till den positiva effekt som avses, vilket framgår av SPSM:s synpunkter ovan. Med så kort framförhållning blir det svårt för skolhuvudmän att kunna ta emot ett ökat antal elever och samtidigt höja kvaliteten, eller ens bibehålla nuvarande kvalitet, i fritidshemmet. Om förutsättningarna inte finns riskerar förslaget leda till sämre kvalitet i fritidshemmet, och då i synnerhet för elever med funktionsnedsättning.

I detta ärende har Christina Gärdin, Eva Klubb Degsell, Suzanne Pettersson, Ingmari Svensson och Catrin Tuvevesson varit sakkunniga. Föredragande har varit Lena Hammar. I den slutliga handläggningen har även juristen Rebecka Pomerling deltagit.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Aurora Lindberg
Tf Generaldirektör